

НА ХІДНИКУ

I

До півлитки бачив людей Михайло, та й то коли близько присунутися до вікна й високо підвести голову. А здаля, з низької табуретки, де він повсякчас сидів, копірсаючись у своїй роботі, видні були самі черевики.

Вранці, щойно розвиднялось, тупали лунко по порожньому хіднику важкі порепані чоботи й двірникова мітла здіймала сіру, в'їдливу куряву. До Михайлового віконця налипали брудні пасмуги тої куряви, жорстка мітла скавчливо шкрябала шибки й вирізьблювала на них химерні візерунки. Вихором мчали повз шибки прим'яті, потоптані недокурки, попалені сірники, клаптики подраного паперу. Іноді до них чіплялось чиєсь гидотне жовто-зелене харкотиння й зліплювало докупи всяку нечисть.

Тоді ж твердим, широким кроком міряли хідник одні за одними прості виворотні чоботи. Грубошкірі, широконосі, місткі, щоб носі в онучах не муляло.

Над напівсонним містом клично ревли гудки: раз, удруге, десь віддалік завмирала робітнича хода — і Михайло сідав на свою табуретку під підвальним віконцем.

Повз нього швидко дрібтіли по світанковому холодку незграбні черевики служниць-куховарок, щоб за яку годину поволі вертати, наполягаючи на підп'ятки від тягару закушна.

Серед цих низьких пліскуватих черевиків Михайло іноді помічав високий вигинистий підбор, і обличчя йому хмурніло:

— Не до ноги, дівчино, купила, не до ноги... Не тою стежкою йдеш... Та ясніло воно йому, коли веселою нестриманою гурмою, випереджаючи одне одного, тупотіло

зухвало діточе взуття. Всяких кольорів, всяких фасонів, всяких обсягів. Онде драні черевички, гудзики бовтаються, рядом із чистенькими пантофельками — бантик шовковий метеликом. А там шнуровані елегантні полуботки крокують водночас із здоровецькими чобітьми — носи вгору, бо батьківські, завеликі.

— Разом, разом, дітки, не розходьтесь, товаришуйте, — сантиментально пришіптує Михайло. Самітник він і, як усі самітники, звик сам до себе муркотіти, хоч і не старий іще...

Перебігли жваві ноженята школярні. Зачовгало взуття урядовців. Мало не все на один фасон, куповане по одних крамницях набір та на рати. На низьких покривлених підборах, з розтоптаним пліскуватим передом, тонкою витертою підшвою. Поміж ними дешеве різномайте жіноче взуття урядовок. Зрідка витнуться кокетливі високі півчобітки, пантофельки-лякерки, сіра замшева шкірка.

Поквапливою ходою пройшли службовці. Павза. Михайла довго ніщо не розважає і він поринає весь у свою роботу, аж поки щось затінує вікно.

О, знов той біленький кудлатий собачка задрав ніжку! Джигуністі сап'янці його власниці соромливо спиняються. Невидима рука нервово сіпає цепку.

— Повилазили вже собаки з неробами на шпацір, — лютує Михайло й додає іронічно, — хто кого водить?

Трохи згодом хідник знов оживлюється перебігом школярських зграйок, далі знов човгають додому службовці — і Михайло знає, що пора обідати.

По обіді на хіднику ніякої системи. Поряд чобіт із дзвінками острогами мало не сторч стає дамський жовтий черевик. За ними плюскотять чиїсь старечі шкарбани, мов ковзаючись на асфальтовому хіднику. На зустріч повільною ходою, вивертаючи носи, шпацірують дві парі модних джимі. Еге, перед ними дріботять теж дві парі маленьких жіночих пантофельок... Онде, мабуть, шофер чи літун блиснув високими жовтянцями з гетрами. Старчиха шморгає виступцями. Побігла

служниця в латаних патинках. Знов гурма дітвори з товстими подошвами і мов оливом наллятими носами, мабуть, на футбол. Студенти, чи що, в ремінчаних ходаках, котрий у карпетках, а котрий і на босоніж. Серед них іще хтось у мотузяних постолах. Раптом серед попарного взуття ріже око одна нога в дранті — плигає по-ніж дерев'яного костура.

Михайло кривиться й зиркає на свій протез. Через те й шевцювати почав. Інвалідом став, і багато в нього, каліки, зла і ніжності до людей. Зла до здорових, самовдоволених, ніжності до прибитих долею, занедбаних. Та майже не бачить Михайло людей — самі ноги, саме взуття. Ввесь світ йому тепер у тім тьмянім віконці. Сидить на табуретці, на другу, низеньку, протеза поклав, притиснув між колінами (одне штучне) чийсь кобіт дірявий, стукає молотком, зашилює шилом, смикає дратву, а сам усе в віконце поглядає, годується вражіннями.

Коли-не-коли зазирне замовник, перекинетися кількома фразами, відлічить грошей — і знов самотніє скарлючена постать каліки-шевця, цокає молоток, шворгає дратва, нечутно коливаються думки.

Добре влітку, погано, нудно взимку. Замерзне віконце, вкриється химерною папороттю. Глухо скриплять на зледенілому хіднику невидимі ноги. Нічого не вбачиш, навіть у підвалі такі сутінки, що без світла не спрацюєш.

По кутках уранці сідає сива наморозь і розпливається вдень темними плямами.

Тоскно тоді Михайлові. Доводиться жити лише сподами про нерадісне дитинство, тяжку працю, своє каліцтво.

— Що ж, — пригадує він чийсь слова, — боротьба жертв неабияких просить.

Доля йому судила бути одною з тих жертв. Нехай. Він не в претензії. От тільки кепсько, що лід на вікні світ застує. Коли б весна мерщій.

Прийшла й весна і принесла шевцеві багато радощів, багато й смутку.

II

Він давно їх нагледів, ці маненькі чорні черевички з широким носом і низькими, твердими закаблуками. Такі черевички носять тільки сільські дівчата, виряджаючись десь на свято чи на гулянку. Про це свідчили й смугляві ноги з тонким волосінням, що ясніло золотом на сонці. Ці голі пружинисті ноги миттю виблискували перед Михайловим вікном, а за скільки хвилин знову вертали десь назад торопко й жваво. Він бачив їх уранці, бачив удень, бачив і пізно ввечері, коли навпроти на хіднику засвічувався електричний ліхтар.

Мабуть, десь близько, може, саме в цій великій кам'яниці живе, і вередливі хазяї ганяють щоразу до крамнички, абощо...

Без утоми, в такт розміреним рухам шевця, працювала думка Михайлова, малюючи образ невідомої дівчини, що принесла десь із запашних полів ці здоров'ям налляті ноги в чорних, грубих черевичах.

Без утоми, з ясно-блакитного ранку до похмурої пізньої ночі сновигала моторно дівчина, не знаючи, що з підвалу її рухи стежать запитливі очі невідомої людини.

Безтурботно цокотять черевички хідником, твердо ступаючи цілою ногою, посміхаючись з весняних калюж, весняної слизоти. Їхній веселий цокіт збадьорює Михайла. Він мимоволі міняє темп своєї праці, рука швидше метляє туди й сюди, а в такт праці міниться й думка. Швець згадує самотні щасливі хвилини зі свого лиходенного життя, хвилини розради й утіхи. Згадує, як спіткав колись та уподобав дівчину, як мріяли вони зажити сумирно й щасно, як солодкокомлісні були їх спіткання...

А чорні черевички самі й самі... Та як не бути самим — а й часинки своєї, все на послугах.

Он ізнов кудись поспішають. Певно, не в своїй справі, не для себе. А може, й для себе, адже сьогодні, здається, неділя. Невже хоч раз на тиждень не підуть вони, куди схочуть? Щезли. Нема.

Михайло бере різак і трохи підстругує нову колодку. Тверде дерево зразу не піддається, потім падає м'якими стружками на підлогу.

Другої неділі перед вікном спинилися густо наваксовані рантові чоботи. Постояли трохи, відійшли, знову стовбичать. На хідник падають шкоринки з насіння.

За якийсь час коло них з'являються чорні черевички — і фонтан насіння подвоюється.

Михайло радіє. Михайло лукаво посміхається й обережно розгладжує шкарубку штуку хромової шкірки.

З тихою батьківською немов радістю стежить він, як щонеділі вистоюють поряд якусь часинку простенькі черевички й непретензійні чоботи.

Поглядає скося в віконце, ласкавить обличчя привітною усмішкою і твердим рухом кроїть лискучу, гостропашну шкірку. Будуть комусь чобітки «на ять»!

III

Шпарке було літо. Асфальт на хіднику став, мов смола, м'який. На рівній поверхні більшими й меншими цятками повибивали закаблуки ямки. Після дощу довго в них стояла вода й дровичила горобців, що ніяк не влучали хвилинки до неї дібратись. Ох, ці люди — і чого б то їм у таку спеку вештатись без пуття?

Не одну ямку вибили вже й наваксовані чоботи перед вікном Михайловим, дожидаючи черевичків. Щось довго не виходять вони сьогодні. Нетерпляче пристукують чоботи по хіднику, нетерпляче й Михайло пристукує молотком-носаликом, заганяючи в підшву гвіздки.

Нема та й нема. Може, що скоїлось? Гніваються, не пускають хазяї? Захоріла?

Не дізнався того Михайло, не дізнались, мабуть, і чоботи — вистоявши до темного, почовгали назад, самітні, стуманілі. Пішли, лишивши глибокий слід на асфальті.

Стурбований, як за рідну дитину, був Михайло, коли й у другу, в третю неділю було так само. Не інакше, як лихо притрапилось. Ладний був узяти костура й пошкугильгати десь на пошукування.

Прийшов замовник, лається: підйом затісний і гвіздки крізь підшву муляють.

— Хіба мені тільки з вашими чобітьми є клопоту?..

Аж ось бачить одного дня надвечір щось ніби знайоме, ніби й ні. Навіть підвівся й до віконця присунувсь, щоб роздивитися ліпше. Так, це ті самі чорні черевички, тільки десь вони дістали рожеві панчохи. Мов малі поросята ноги в них. Гладенькі, годовані на заріз.

Похитав головою Михайло, спохмурнів:

— І нащо б ото рожеві? Людей на спорзні думки наводити? Відомо ж бо, чому мода на таке пішла — під голе тіло. Ет!

Сердито штрикнув шилом у шкіру, аж та чвякнула.

Стоять чорні черевички з рожевими панчішками, дожидають, щось задумливо на хіднику підгрибують носиком. Дожидає й Михайло. Відлягло вже йому: ось чоботи придуть, після довгої перерви зрадіють, намилуються.

Та й справді небавом щось застуло світ. Швець підводить голову, вдивляється пильно, високо здимає кошлаті брови. Це не чоботи! Якись жовті косоносі американки спинилися за вікном. Над ними штанці прасовані з заворотами, коротенькі, модні. Кольорові смугасті килимки з-під них виглядають.

Чого навпроти черевиків стали? Хіба знайомі? Мабуть, таки так, бо ось уже черевики рядом, ось пішли кудись у парі.

— Та-а! — замисливсь Михайло, хмуристь лоба.

Дивиться другого дня: знов вибігли черевички, тупочуть непокоїно побіля вікна, а за який час до них довгі американки сунуть. Тоді — поніж і геть від вікна. Коли вертають — не видно.

А в неділю скоро рушили вони, натомість стали наваксовані чоботи, одну мить постояли, різко крутнулись і торопко пішли геть, у другий бік. Прикро стало Михайлові. Відколи не чув тяжкого шкіряного паху в своїй майстерні, а тут аж за горло взяло, така задуха. І зненавидів він тієї косоносі американки, як власного ворога. Отак би

й плюнув на їхню нахабну жовту шкіру! Отак би й штрикнув під боки шилом, щоб не лазили тут під вікном!

Та й на чорні черевички вже не так прихильно поглядав швець. Власне, не черевички, а рожеві панчішки йому дошкуляли, очі засипали немов приском.

І зла радість йому була, коли одного разу кудлатий собачка раптом загавкав заливчатим ситим гавкотом, а потім кусонув за рожеву панчохо. Чого, мовляв, стала, де мені треба! На носі струмочком заруділа кров.

Її рудувата смужка лишилася й потім на панчосі, починаючись від свіжого, рожевими нитками шитого рубця.

— Так тобі й треба, — злісно проказував швець, — не знайся з тим кодлом. Маєш!

І ще радів він, коли черевичкам довше та й довше доводилось жданок застоювати, коли навесні американки не показувались іноді й зовсім. Може, відчепляться?

Тим часом осінь тихо плакала ряними, холодними сльозами, вкриваючи хідник липучою слизотою. Зрідка вихоплювався ясний, сонячний день, даруючи людям останні теплі ласки.

І був такий сонячний день.

Михайло випростав похилу спину: сьогодні більш не робитиме. Задумливо дивиться в вікно, осяяне скісним промінням сонця. Якась лагідність опановує душу. Треба прочинити кватирку, вдихнути в отруєні юхтою легені свіжого повітря.

Раптом, мов хто каменем шпурнув у криницю — нахабно виступають перед очима жовті американки, а поніж... поніж, замість знайомих чорних черевичків, шкандибають на височенних французьких закаблуках якісь лякерки.

— Не найшов іншого місця шпацірувати, безсенику, — сіпнувся Михайло, аж відерце з варом перекинув. Потік він по підлозі чорною, липучою гадючкою.

А за хвилину вгледів Михайло за вікном чорні черевички. Метнулися вони швидко вперед, знов відступили, постояли в гіркій задумі — і потюпали сумно навздогін...

Пройшла пані з кудлатим собачкою. Якийсь пес хотів його понюхати. Собачка злякано заверещав. Пані пхнула пса парасолькою. Підобгав хвоста, зник...

Довго не бачив після того Михайло своїх знайомих. Видивлявся і вранці, і вдень, і ввечері — нема. Може, заподіяла собі що? Може, десь-інде найнялася? Мабуть, що так, бо досі уже б і побачив, отак виглядаючи.

Далі менше турбувався, менше згадував, а потім і зовсім із пам'яті зникати почала. Заступали інші вражіння, інші події.

Впала зима, приморозила поки що злегенька віконце, вкрила білим настом хідник. Поховалися ноги в калоші — менше різномайтості, менше інтересу Михайлові.

Та з-поміж тисячі ніг розпізнав би він оті, в рожевих панчохах з рубцем від покусу й ледве вже помітною рудуватою смужкою.

Ось пройшли вони повз вікно раз, другий, третій. Ось підійшли до них якісь подрані великі калоші, пішли поряд, зникли... Минула година. Бачить Михайло знайомі панчохи знову. Ходять туди й сюди. Знов ідуть у парі з якимись чобітьми на рипах.

Щезли...

Електричне сяйво парусом проходить у темну майстерню, відкидає довгу тінь від понурої постаті каліки-шевця.

Очі йому закриті. Губи по звичці шепочуть давно зачнені слова:

— Боротьба жертв неабияких просить.

На хіднику порожньо. Спонуціло.

19/III 1927 р.